

JAROSLAV LOPOUR / 18. 5. 2016

Rozina sebranec

O historickém velkofilmu Otakara Vávry *Rozina sebranec* se v minulosti vždy psalo jako o mezníku v dějinách české kinematografie. Nejenom, že se stal do té doby nejdražším tuzemským filmovým projektem, dále uzavíral protektorátní období, ale současně se stal prvním českým filmem premiérově uvedeným po skončení německé okupace. Stalo se tak 14. prosince 1945 a v premiérových pražských kinech Blaník, Moskva a Sevastopol se promítal patnáct týdnů. Do konce 80. let vidělo film v kinech na 12 758 představeních 2 294 706 diváků.

Foto: NFA

Otakaru Vávrovi se nepodařilo natočit v roce 1941 u společnosti Nationalfilm snímek *Nezbedný bakalář* podle předloh spisovatele Zikmunda Wintera. Po dokončení *Šťastné cesty* (1943) pro Lucernafilm se Vávra rozhodl zadaptovat Winterovu novelu *Rozina sebranec* z roku 1905. V předloze je titulní hrdinka filmu zavražděna v lese za Prahou, scénář a film však vypráví jiný konec. Po letech na tuto změnu vzpomínal režisér filmu Otakar Vávra takto: „Producent [Miloš Havel] se rovněž obával příliš drastického zakončení filmu podle novely. Přizval jsem tedy mladého spisovatele Václava Řezáče a spolu jsme vymysleli co nejlogičtější romantický efektní konec s přepadením kláštera. Vznikl tedy kompromis.“[1]

Winterovu předlohu pro film zpracoval Václav Řezáč, scénář poté napsal Otakar Vávra. Posudky dramaturgického sboru Českomoravského filmového ústředí z prosince 1943 film doporučily k dalšímu zpracování. Lucernafilm zažádal v únoru 1944 o povolení k výrobě, to bylo vydáno v březnu. Projektu již nestálo nic v cestě.

Pro tento výpravný historický velkofilm, odehrávající se v roce 1612, se Lucernafilm rozhodl uvolnit značné finanční částky: „Havel se bál znehodnocení peněz na konci války, a chtěl je tedy uložit do tohoto velkofilmu. Ještě nikdy jsem neměl k dispozici tolik peněz, ale při realizaci jsem musel překonat veliké potíže.“[2] Můžeme

konstatovat, že v případě velko filmu *Rozina sebranec* se poprvé v českém filmu opravdu na ničem nešetřilo, v omezených okupačních podmínkách a za inflací znehodnocenou protektorátní měnu se Lucernafilm pokusil vyrobit historický film podobný zahraničním vzorům.

První stavěcí den se uskutečnil 28. února 1944 a první natáčecí den 3. dubna. Otakar Vávra a jeho štáb se museli spokojit s malými ateliéry v Radlicích, v nichž na *Rozině sebranci* pracovali v halách I a II od 25. března do 10. října. Pouze na několik málo scén byla produkci od 2. března do 26. května uvolněna hala VI na Barrandově. Kvůli malému ateliérovému prostoru v Radlicích se muselo celé natáčení rozložit na několik etap, čímž se značně prodloužila výroba filmu. Na natáčení v Radlicích Vávra vzpomínal,

„že nebylo možné točit tak velké stavby, jaké jsem potřeboval. Vyřešil jsem to jinak. Udělal jsem přesný plán natáčení. Do půdorysu scény jsem nakreslil všechny záběry. Dal jsem postavit nejprve jednu půlku dekorace a v ní jsem natočil příslušné záběry. Pak jsem dal tuto půlku zbourat a postavit druhou polovinu dekorace, v níž jsem natočil odpovídající protipohledy. Po sestřihu to nikdo nepoznal. Jen doba natáčení se prodloužila trojnásobně, ale to se nám právě hodilo. Byla polovina roku 1944, hráli jsme o čas. [...] Nechtěli jsme film dokončit před osvobozením.“[3]

Na snímku si tvůrci dali záležet, byly vytvořeny náročné a věrné filmové stavby, vyrobeny rekvizity a nábytek, obstarány kostýmy (které zapůjčila i německá produkce), paruky a sám režisér osobně vybral a schválil každého člena početného komparzu, aby svým typem odpovídal prostředí filmu. Výrobna a režisér obsadili do malých rolí a do davových scén velký počet pražských herců. Dále najali na vytvoření sgrafit malíře Jana Baucha, odborné poradce pro historii a architekturu Oldřicha Stefana, Oldřicha J. Blažíčka a pro hudební historii Viléma Prokopa Mlejníka a Ladislava Vachulku. Ve velkých komparzních scénách vystoupilo několik stovek statistů. Natáčení kromě nedostatečné velikosti ateliérů komplikovaly rovněž nevyhovující počet a malá výkonnost stavebního personálu, vlhkost ateliérů a neschnutí hotových staveb, nedodržení stavebního programu, přetáčení scén kvůli klesajícímu napětí a kvůli špatné zvukové izolaci ateliéru, nedostatečný počet lamp atd.[4] Pro exteriérové natáčení se měla původně postavit za ateliéry velká dekorace klášterního dvora. Pro nedostatek stavebního materiálu a dělníků se musely částečně tyto scény přesunout

do ateliérů a do autentických pražských exteriérů na Starém městě, v klášteře a kostele sv. Anežky, v ulici Na Františku a do Roudnice nad Labem. Kromě toho některé scény vznikly před Staroměstskou radnicí a orlojem.

Natáčení v exteriérech probíhalo během srpna a koncem září 1944. Výjimečnost tohoto projektu podtrhuje fakt, že i přes přísná protiletecká zatemňovací nařízení mohl štáb při natáčení nočních davových scén přepadení kláštera Na Františku používat několik desítek silných lamp, jejichž silná záře přitahovala desítky zvědavců a neunikla ani dobovému tisku. Celý areál se musel ponořit do tmy pouze při leteckém poplachu. Až v říjnu 1944, po devíti měsících, se podařilo celé ateliérové i exteriérové natáčení zdárně dokončit.

Předběžný rozpočet filmu *Rozina sebranec* byl vyčíslen ještě před natáčením na vysokou částku překračující 13 000 000 korun. Tím, že produkce na výrobě nešetřila, náklady dosáhly k září 1944 přes 18 000 000 korun. Do května 1945 celkové náklady vystoupaly ve znehodnocené měně na více jak 24 500 000 korun. *Rozina sebranec* se tak ve své době stala nejdražším českým filmem.

Otázkou je, proč se snímek *Rozina sebranec* nepodařilo uvést ještě před zánikem protektorátu, když některé později započaté filmy (např. *Jarní píseň*, *Paklíč*, *Sobota a Prstýnek*) byly dokončeny a také uvedeny před květnem 1945. Dle plánu měl být film dokončen do 15. ledna 1945. V této době se ovšem původně naplánované termíny často měnily. Na podzim 1944 byly plánovány dotáčky, v listopadu byly všechny natočené práce předvedeny Miloši Havlovi, 9. a 10. prosince se měly na filmu uskutečnit postsynchrony a 20. a 21. prosince hudební synchron. Ten nakonec proběhl 27. a 28. prosince v historické budově Národního divadla. Účastnilo se ho 70 členů České filharmonie a po zvukové zkoušce byl sbor o 60 osobách a 12 sólistech rozšířen na 200 osob bez sólistů. Tak rozsáhlá a náročná hudební synchronizace si vyžádala dvojnásobek obvyklé ceny.

Začátek ledna 1945 se nesl ve znamení jednání s laboratořemi Pragfilmu, které pro zaneprázdněnost nemohly dodat kopie včas, a dodržet tak plán. Míchání zvuku a obrazu proběhlo v únoru. Kvůli klesání napětí se toto míchání provádělo v noci, kdy byla v ateliérech nižší elektrická zátěž. Dne 27. února byla zhotovena první kopie. I přes průtahy z technických důvodů německá Filmová zkušebna urgovala předvedení

filmu. V březnu byl výsledek předveden Filmové zkušebně v Černínském paláci mj. Antonu Zanklovi, Wilhelmu Söhnelovi, Janu Svitákovi. Lucernafilm připravil reklamní fotografie a chtěl cenzurovanou kopii předvést 6. dubna. Ještě 27. března si Wilhelm Söhnel a režisér Karel Anton nechali předvést zkrácenou kopii dle nařízení na 2 650 metrů a členové Výkonného výboru Lucernafilmu prodebatovali úpravy filmu. Shledali především špatný zvuk a zdlouhavost filmu. Nakonec se 3. dubna konala ve vile Miloše Havla schůze, kde Havel, Jiří Hrbas, Václav Řezáč, Jan Drda, Otakar Vávra, Vilém Brož a jiní prodiskutovali další úpravy a rozšíření filmu, probrali i připomínky Söhnela a Antona. Bylo řečeno, že v této stříhové úpravě lze film pustit k promítání jen v nejhorším případě. Do filmu se měly vrátit již vystřižené scény, být opraveny špatné mixáže a přidáno více hudby. To se do konce protektorátu nestihlo.

Po okupaci se v tisku a po letech i v historických publikacích a memoárech objevila vysvětlení, proč film nebyl do konce války dokončen. Zdůvodňováno to bylo tím, že tvůrci sledovali postup spojeneckých vojsk a podle tohoto naplánovali a protahovali dokončení snímku, včetně záměrného zkažení míchaček, aby mohl být uveden až po osvobození. Na druhou stranu v listopadu 1944 Lucernafilm oznámil premiéru *Roziny sebrance* na 2. února 1945. V kině Lucerna se měl film promítat pět týdnů do 8. března a v Alfě čtyři týdny do 1. března. Jak jsme ovšem viděli, protahování dokončení na přelomu let 1944 a 1945 bylo zpočátku zapříčiněno technickými problémy, nedostatečnou kapacitou laboratoří a zaneprázdněností společnosti Pragfilm. Během března a dubna 1945 ještě probíhaly debaty i s německými orgány, protože film nebyl stále po umělecké stránce dokonalý. Tyto problémy technického rázu, které znemožnily dokončení a uvedení *Roziny sebrance* před květnem 1945, tvůrci mohli po osvobození využít při své obhajobě a pro reklamu snímku tvrzením, že tak učinili schválně, aby film ochránili před okupanty. Na druhou stranu je však možné, že zápisy z porad i nepovedené konečné práce byly pouze zastíracím manévrem před německými orgány a cenzurou a měly sloužit k definitivnímu uvedení filmu až v osvobozené republice. Tyto eventuální plány filmařů existovaly pouze v ústní domluvě a nemůžeme je proto z archivních písemných zdrojů potvrdit.

Vzhledem k tomu, že film byl prakticky hotový, byl v červenci 1945 předložen filmové cenzuře při Ministerstvu informací. Cenzurní sbor rozhodl, že film má být vrácen k přepracování a odložen. V srpnu napsal své poznámky k filmu zplnomocněnec Vladimír Kabelík. Šlo především o úpravy dějové a stříhové, včetně nové mixáže filmu. Nakonec

uvedl, že „tendence filmu není naprosto na závalu, [...]”. Doporučuji však rychlé dokončení filmu, který potřebujeme z důvodů vnitřních i exportních.“[5]

Dne 13. října byly na schůzce Vítězslava Nezvala s Otakarem Vávrou, Jiřím Mařánkem a Karlem Feixem schváleny úpravy a dodělávky pro film. Jednalo se o pár drobných oprav, v ateliéru, se zadní projekcí a v exteriérech v Braníku, na Staroměstském náměstí a na Velkopřevorském náměstí. Použity byly i připravené předkvětnové opravy. Současně měla být provedena úprava hudby a míchaček. V říjnu proto proběhly dotáčky v ateliérech (v barrandovské VI hale od 10. do 24. října) i exteriérech, v listopadu synchron a míchačky a v prosinci byla zhotovena první kopie.

Poválečný náklad na dokončení dosáhl skoro 1 600 000 korun. *Rozina sebranec* nakonec stála téměř 26 100 000 korun. Začátkem prosince podala Státní výroba filmů snímek k cenzuře a Cenzurní sbor projekt tentokrát jednomyslně schválil a povolil jako mládeži nepřístupný. Slavnostní premiérou v kině Sevastopol tak skončila více jak dva roky dlouhá anabáze jednoho z nejzajímavějších filmových projektů v dějinách české kinematografie. Stal se po osvobození prvním tuzemským hraným filmem premiérově uvedeným na území Československé republiky. Podařilo se jej uplatnit i exportně, když byl v roce 1946 prodán do Francie, Holandska a Řecka, roku 1948 do Brazílie, 1953 do USA a 1954 do Belgie a Kanady. Ještě na konci roku 1945 mělo o film zájem Švýcarsko, Velká Británie, Švédsko, Dánsko a Jugoslávie.[6] Při novém uvedení do distribuce byl film necitlivě zkrácen a v této bohužel zmrzačené podobě jej můžeme vidět i dnes, ač by si zasloužil uvedení ve své původní verzi.

Rozina sebranec (ČSR 1944–1945), režie: Otakar Vávra, scénář: Otakar Vávra, Václav Řezáč, kamera: Jan Roth, hudba: Jiří Srnka, střih: Antonín Zelenka, hrají: Marie Glázrová, Zdeněk Štěpánek, Ladislav Boháč, František Kreuzmann, Jan Pivec ad. 95 min.

Poznámky:

[1] Vávra, Otakar, *Zamyšlení režiséra*. Praha: Panorama, 1982, s. 143.

[2] Vávra, Otakar, *Podivný život režiséra*. Praha: Prostor, 1996, s. 131.

[3] Vávra, Otakar, *Zamyšlení režiséra*. Praha: Panorama, 1982, s. 145.

[4] Těmito všemi okolnostmi, zapříčiněnými i roztahující se německou produkcí, nebyl dodržen výrobní program, byl překročen rozpočet a pozměněn scénář, což si vyžádalo během března a dubna 1945 šetření Českomoravského filmového ústředí. Disciplinární řízení však bylo přerušeno a ukončeno spolu s květnovými událostmi.

[5] Poznámky pro úpravu filmu „Rozina sebranec“, 30. 8. 1945. Národní archiv, fond Ministerstvo informací, inventární číslo 138, Filmy celovečerní (Rozina sebranec).

[6] Zdroje k zde uvedeným údajům viz Lopour, Jaroslav, *Filmy soukromých výroben v zestátněné kinematografii. Roztočené a nedokončené protektorátní projekty a jejich osudy po roce 1945*, Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 70–78, 155–156.